

ВІДЗІВ

**офіційного опонента на дисертацію Буглай Наталі Михайлівни
«Формування зовнішньополітичної стратегії та реалізація пріоритетних
напрямів зовнішньої політики Республіки Польща (1995-2005 рр.)»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за
спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія**

Представлена на захист дисертаційна робота Н.М. Буглай є вельми актуальним дослідженням для науки та практики. Адже з самого початку турбулентних перемін на континенті наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. Республіка Польща постала не лише детонатором нових процесів, але й чинником передбачуваності та незворотності змін, розширення географічних меж демократії та інтеграційних процесів у євро-атлантичному ареалі. Це особливо стосується і періоду, що охоплює окреслені межі дисертаційного дослідження. Є всі підстави сподіватися, що з'ясування особливостей формування зовнішньополітичної стратегії та практики Республіки Польща щодо реалізації пріоритетних напрямів зовнішньої політики та досягнення поставлених цілей у історично короткий час відповідає суспільним і науковим запитам нашої держави. Адже проголошення Україною євроінтеграційного курсу й прагнення офіційного Києва поглибити взаємини з Європейським Союзом та Організацією Північноатлантичного договору посилюють необхідність вивчення та засвоєння успішного досвіду постсоціалістичної трансформації держав Центрально-Східної Європи. Особливе значення у цьому контексті має Республіка Польща, в якій політична еліта, спираючись на оновленні національні інтереси та проводячи глибокі трансформаційні перетворення, у рекордно короткий час домоглася приєднання держави і суспільства до процесів європейської та євроатлантичної інтеграції. А ставши повноправним членом НАТО і ЄС, уряд у Варшаві, зміцнюючи лідерство країни у регіоні, став активним провідником східної політики Євросоюзу.

Варто наголосити і на сучасній суспільній значущості дисертаційної роботи для України, де і сьогодні точаться дискусії з приводу розуміння місця й ролі тих чи тих державних інститутів, що обумовлюють її зовнішню політику, у

загальній конструкції управління країною та суспільством. З огляду на це, актуальність комплексного дослідження процесу становлення й реалізації пріоритетних напрямів зовнішньої політики Республіки Польща в контексті її внутрішньополітичного розвитку й нового становища центральноєвропейського регіону в загальноєвропейському та євроатлантичному просторі, а саме таку мету поставила перед собою дисертантка, не викликає сумнівів. Водночас проблематика зовнішньої політики Польщі впродовж 1995-2005 рр. поки що не знайшла належного висвітлення в українській історіографії. Тому зазначена тема має як науково-теоретичне, так і важливе практичне значення.

Уважне знайомство з дисертаційним дослідженням Н.М. Буглай свідчить про те, що представлена на захист робота є логічним завершенням розроблюваної нею впродовж досить тривалого часу проблематики, про що свідчить перелік опублікованих нею наукових праць. Робота складається зі вступу, п'яти розділів та п'ятнадцяти підрозділів й загальних висновків, що послідовно та логічно розкривають переорієнтацію зовнішньої політики Республіки Польща у 1995-2005 рр. зі східного вектору на західний. Зміна зовнішньополітичної парадигми та єдність і підтримка політичними силами країни обраного курсу дозволили постсоціалістичній Польщі успішно реалізувати ключові завдання зовнішньої політики, пов'язані з інтеграцією в європейські та євроатлантичні структури, а також зміцнити суб'єктність держави в колі євро-атлантичного і субрегіонального співтовариства та вивести польсько-українські відносини на рівень стратегічного партнерства.

Слід наголосити на чіткому визначенні дисертанткою об'єкту, предмету, мети і зумовлених ними наукових завдань дослідження, обґрунтованості його хронологічних рамок і наукової новизни. Дисертація містить плідні нові ідеї та підходи, вона має виразний міждисциплінарний характер, про що свідчать також використані в ній відповідно до мети та дослідницьких завдань напрацювання не лише істориків, але й економістів, соціологів та міжнародників. Послуговуючись принципами системності та об'єктивності, аналіз подій та фактів в дисертації здійснено на основі таких історичних методів

як порівняльний, типологічний, історико-системний, ретроспективний тощо. Слушним в роботі є трьохрівневий аналіз зовнішньої політики Республіки Польща: теоретико-концептуальний, доктринальний та практично-політичний по втіленню стратегічних засад окресленого періоду.

Кожний із запропонованих розділів дисертації ґрунтовний, по-своєму цікавий і логічно вписується у загальну канву дослідження. Зверну увагу на те, що у першому розділі роботи розкриваються теоретико-методологічні обґрунтування зазначеної проблематики, історіографія та джерельна база дослідження. Історіографія проблеми подана диференційовано за країнознавчим та проблемно-тематичним підходами, які дозволили обширно і різнопланово проаналізувати геополітичні процеси на континенті, в тому числі й становище Польщі постбіполярних десятиліть. Використану джерельну базу авторка поділила на декілька кваліфікаційних груп: неопубліковані архівні та опубліковані документи, довідково-енциклопедичні видання, статистичні матеріали, періодичні видання, офіційні заяви, промови, виступи, мемуари та спогади політиків, дипломатів та інших високопосадовців. На наш погляд, різноманітна й багатопланова джерельна база дозволила дисертантці здійснити доволі слушне комплексне дослідження зовнішньої політики Республіки Польща в період президентства А. Кваснєвського.

Аналізуючи концептуальні та інституційно-правові засади зовнішньої політики Республіки Польща у другому розділі роботи, дослідниця звернулася до сформованих у минулому геополітичних парадигм, які суттєво вплинули на становлення та розвиток зовнішньополітичної активності сучасної Польщі. У відповідному підрозділі (стор. 106 – 129) авторка підкреслює, що основи геополітичної парадигми зовнішньої політики були закладені в період Польської Народної Республіки, коли держава, перебуваючи у сфері впливу силового полюсу Кремля, не могла здійснювати самостійну зовнішню політику. Водночас в цей період сформувалася стратегічна концепція «УЛБ» авторів паризького часопису «Культура» Є. Гедройця та Ю. Мєрошевського, ідейні основи якої

стали головними настановами зовнішньополітичної активності Республіки Польща із здобуттям реальної державної незалежності.

Наступний третій розділ дисертації присвячений аналізу пріоритетних напрямів західного вектору зовнішньополітичної діяльності Республіки Польща у визначений хронологічними рамками дослідження період. Основну увагу дисертантка зосередила на ретельному аналізі заходів з реалізації Польщею євроатлантичного вибору (стор. 173 – 196). Розглядаючи складові цієї політики, Н.М. Буглай слушно з'ясовує весь спектр чинників – від історичних обставин започаткування відносин, декларації намірів до різних форм співпраці та лобіювання польськими високопосадовцями національних інтересів на рівні держав-членів Альянсу. А реалізація концепції «УБЛ» сприяла врегулюванню відносин з усіма сусідами та була одним із критеріїв, що брався до уваги під час вступу Польщі до НАТО. Інтеграція до Альянсу убезпечила Варшаву від новітнього вірогідного потрапляння у сферу геополітичної домінації Москви. Крім того, отримання Польщею 1999 р. членства в Організації Північноатлантичного договору стало своєрідним вододілом, який засвідчив відповідність держави західним стандартам, що є обов'язковою передумовою приєднання до ЄС. Розроблена та обгрунтована авторкою періодизація інтеграції Польщі до НАТО дозволила з'ясувати специфіку кожного етапу наростаючої взаємодії Польської держави з цим військово-політичним об'єднанням.

Аналізуючи нарощування взаємовідносин Польщею з Європейським Союзом, дисертантка робить обгрунтований висновок про те, що інтеграція до Євросоюзу забезпечила реалізацію Польщею цивілізаційного вибору та прагнення постсоціалістичного польського суспільства жити у відповідності з європейськими цінностями. Окремо зазначається, що, на відміну від вступу до НАТО, сумнівів у доцільності якого не виникало в жодної з політичних сил та представників громадянського суспільства, інтеграція до ЄС мала значно меншу суспільну підтримку, зокрема, аграрного сектора. Тому дослідниця з'ясовує як різні уряди РП наполегливо вели пошук компромісних рішень, працювали над

вирішенням важливих внутрішніх завдань: досягненням Копенгагенських критеріїв членства та проведенням масштабної інформаційної кампанії. Зрештою, вступ Польщі до ЄС вже через рік сприяв відчутному зростанню економічних показників та відповідно суспільного добробуту, що додало збільшення питомої ваги прихильних до ЄС польських громадян (стор. 219 – 220).

Грунтовним і насиченим є четвертий розділ дисертації, який містить детальне висвітлення східного напрямку польської зовнішньої політики досліджуваного періоду. Відзначу, що проведений дослідницею поглиблений аналіз розкриває широкий спектр відносин Польщі з сусідніми країнами. Зокрема, проаналізовано проблеми та складові успішної співпраці з Україною, значення підтримки офіційною Варшавою українських інтересів на рівні провідних європейських інститутів. Окрему увагу дисертантка відводить аналізу особливостей польсько-білоруського та польсько-литовського співробітництва (стор. 265 – 293), а також проблемам міждержавної взаємодії цього періоду Польщі з Російською Федерацією (стор. 293 – 320). Зокрема, дослідниця цілком виправдано акцентує увагу на залежності розвитку польсько-російських відносин від змін внутрішньополітичної ситуації в обох країнах та позицій провідних держав Заходу. Стверджується, що саме активна участь Польщі у подіях Помаранчевої революції 2004 р. в Україні зумовила значне погіршення взаємин Варшави з Москвою.

Завершальний, п'ятий розділ дисертації присвячений субрегіональному виміру зовнішньої політики Республіки Польща. Дослідженню цього зрізу присвячується аналіз діяльності РП в рамках об'єднання «Вишеградська група», транскордонного співробітництва та єврорегіонів. На широкий джерельний основі та в контексті євроінтеграційного курсу офіційної Варшави дослідниця розглядає кожен із цих по-своєму важливих напрямів. За визначенням Н.М. Буглай, розвиток всього периметру транскордонного співробітництва впродовж 1995-2005 рр. (стор. 339 – 356), а це: польсько-німецьке, польсько-чеське, польсько-словацьке, польсько-білоруське, польсько-російське та польсько-

литовське співробітництво прислужився Польщі прискорити власну інтеграцію до структур Європейського Союзу.

У той же час загальна позитивна оцінка дисертаційної роботи Н.М. Буглай все ж не відмінняє необхідності висловити окремі зауваження та побажання до тексту рецензованої праці.

По-перше, це стосується такої частини як аналіз джерел та літератури. Вважаю за доцільне поглиблення аналітичної складової історіографії зовнішньої політики Республіки Польща. Зокрема, йдеться про необхідність більш детального аналізу та критичнішого переосмислення наукових праць попередників (стор. 50 – 85). Це б додало ще більшої вагомості дослідженню реалізації пріоритетних напрямів зовнішньополітичної активності Республіки Польща часів президентства А.Кваснєвського в умовах поглиблення постсоціалістичної трансформації польського суспільства. Принагідно зауважу, що основна увага в дисертації приділена політичному та частково економічному аспектам зовнішньополітичної діяльності Польщі впродовж 1995-2005 рр., тоді як інші складові залишилися лише дотичними дослідницького поля, що, на мій погляд, є упущенням дослідження Н.М. Буглай.

По-друге, резервом нинішньої роботи, або її майбутнього продовження можуть стати більш конкретні визначення не лише узагальнених, інституційних складових успіху євроінтеграційної політики Польщі, але й процесу європеїзації влади та суспільства. Скажімо, досить важливим для нових країн-членів ЄС і нині для України, асоційованого члена є більш чітке формулювання так званого шляху європеїзації країн ЦСЄ, окремо завдяки рецепції норм і правил Євросоюзу в Польщі. Згідно слухних визначень європейських дослідників (у кол. книзі: «Європеїзація країн Центральної та Східної Європи» – пер. з англ. – К. – 2010) відзначається, що концепція рецепції вбирає як формальні ознаки і впровадження інститутів та процедур ЄС, так і поведінкові, дискурсивні складові, коли нові правила і європейські стандарти стають позитивною нормою між внутрішніми гравцями країни. Також досить важливим для нас є з'ясування моделі та механізмів рецепції правил ЄС у Польщі, їх відмінність від практики

інших країн молодій демократії. А це поєднання заходів процесу європеїзації як з боку офіційного Брюсселя, так і внутрішніх очільників, їх співмірність; це моделі «логіки наслідків» та «логіки придатності»; це врахування впливів «зовнішніх стимулів» та моделей «соціального навчання» і навіть «моделі торгів». Саме останній підхід послуговується логікою наслідків, що мають цілком окреслені фінансові преференції, тим країнам, які мають шанси на поповнення лав Євросоюзу. Тому уроки Республіки Польща і затребуваність практики цієї сусідньої країни для нашої держави є вельми слухними.

По-третє, зауваження стосуються певних погрішностей та редагування самого тексту. В окремих місцях дисертації в тексті трапляються маленькі неузгодженості, а в деяких місцях текст потребує редакційного поліпшення (стор. 29, 112, 117, 285), уточнень (стор. 185, 194) та окремих незначних правок (стор. 156, 343, 392). Дисертантці, певно, що слід уникати таких визначень як: «адміністрація над Віслою», «створення побратимських авіачастин», «зовнішня проблема Польщі визначеного пострадянського десятиріччя» тощо.

Загалом же висловлені зауваження не заторкують суті основних принципових положень дисертаційного дослідження і не знижують загальної високої оцінки доробку дисертантки. Адже обрана для дослідження тема досить складна. Дисертантка підійшла до неї не спрощено, а здійснила глибокий, неупереджений аналіз, намагаючись розібратися у питаннях, які й дотепер контроверсійно оцінюються у наукових колах України. Позитивними рисами дисертаційного дослідження є наукова об'єктивність, виваженість та обгрунтованість оцінок історичних фактів і явищ.

Очевидною перевагою роботи є постановка досліджуваної проблеми в її історичному та міждисциплінарному вимірах. Авторці вдалося реалізувати поставлені наукові завдання в історичному сенсі. Дисертаційна тема для свого повного розкриття вимагала від здобувачки узагальнення та критичного осмислення великого масиву літератури, авторка переконливо доводить, що підняті нею питання до сьогодні не були предметом окремого комплексного дослідження вітчизняних та зарубіжних істориків. За цим стоїть низка

об'єктивних та суб'єктивних причин, серед яких є і недоступність певних комплексів джерел, і складність аналізу окремих документальних матеріалів, як статистичних, так і текстуальних, і не тривала віддаленість від сьогодення історичних подій, що є предметом дослідження.

Дисертаційне дослідження Н.М. Буглай пройшло необхідну наукову апробацію, його результати доповідалися на понад 20-ти різного формату наукових конференціях, знайшли відображення у двох індивідуальних монографіях та близько 50 інших публікаціях. Зміст, основні положення й висновки дисертації в цілому ідентичні змісту автореферату.

Виходячи із зазначеного вище, є всі підстави зробити загальний висновок, що дисертація Буглай Наталі Михайлівни «Формування зовнішньополітичної стратегії та реалізація пріоритетних напрямів зовнішньої політики Республіки Польща (1995-2005 рр.)» виконана на високому науковому та професійному рівні, є самостійною науковою працею, яка має теоретичне та науково-практичне значення, вирізняється новизною отриманих результатів та відповідає новим вимогам до докторських дисертацій, а її авторка заслуговує на присвоєння їй наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія.

Офіційний опонент:

А.І. Кудряченко,
доктор історичних наук, професор,
директор Державної установи
«Інститут всесвітньої історії НАН України»

16 березня 2018 р.